

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ХОРТИНГУ В УКРАЇНІ

**Пантус О.О., Ткаченко П. П., Денисовець А.П.,
Ободзінська О.В., Курилло Т.В.**

Основними завданнями фізичної культури і спорту є постійне підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку особистості [3, 4, 5, 6]. На сьогоднішній день для популяризації здорового способу життя спорт є невід'ємною частиною навчання та виховання всіх верств населення України. Перед закладами освіти постають складні й відповідальні завдання формування нової людини, володаря таких якостей, як: фізична витривалість, мобільність, нестандартність у вирішенні поставлених завдань, прагнення до оновлення знань протягом усього життя, за збереження своєї індивідуальності уміння конструктивно працювати з колективом і в колективі. Саме спорт розвиває ініціативність, відповідальність, дисциплінованість, наполегливість у людей, які ним займаються систематично [7].

Одним із дієвих засобів фізичного та морально-етичного виховання є Хортинг – національний вид спорту України, заснований на культурних, оздоровчих та бойових традиціях українського народу. Він включає в себе оздоровчі, загальнофізичні, технічні і тактичні елементи, а також виховні та філософські аспекти українського національного виду спорту як впливової виховної системи фізичного та морально-етичного напрямку, реального інструменту виховання сильного українця, гідного громадянина – патріота Української держави [9].

Хортинг як українська сучасна оздоровча система, яка за короткий час існування прийняла масовий характер і набула популярності серед молоді, отримала державну підтримку, а в подальшому реформувалася у

національний вид спорту, заснований в Україні у 2008 році. Офіційне визнання хортингу видом спорту відбулося за Наказом № 3000 Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту до Дня Незалежності України від 21 серпня 2009 року.

Розробка правил змагань з хортингу враховувала техніку самозахисту та спортивних прийомів з єдиноборств, ініціатором якої є видатний спортсмен Е.А. Єрьоменко – випускник кафедри боксу, боротьби і важкої атлетики Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту. Професор В.І. Сергійчук надав історичні дослідницькі матеріали щодо фізичної підготовки та військових тренувальних традицій козацтва, зокрема історичної спадщини Придніпров'я, традиції яких закладені в основі зародження та існування вільних козацьких земель, духовним і силовим центром яких була впродовж декількох століть Запорозька Січ [9, с. 6]. Наразі В. Бойко, З. Діхтяренко, Е. Єрьоменко, М. Зубалій, І. Малинський, О. Остапенко, В. Івашковський, А. Хатько та інші досліджують та удосконалюють різні напрями розвитку хортингу.

Виникнення хортингу як комплексної системи самовдосконалення особистості, заснованої на фізичному, морально-етичному та духовному вихованні, пов'язана з відродженням давніх традицій українського народу, що передавалися з покоління в покоління. Народні традиції формуються не роками, а століттями, вирізняються винятковою живучістю. Зміна умов життя народів дещо трансформує традиції і продовжує жити в новій формі.

Історія Запорізької Січі описана у підручниках як військовий феномен, який не мав аналогів в історії людства. Виникнення такого феномену пов'язано зі стихійним, неорганізованим процесом, спонтанною реакцією народу на утиски іноземних магнатів. Основна маса досліджень історії Запорізької Січі констатує, що в системі психофізичної підготовки українських козаків велика роль відводилася бойовим мистецтвам. Це пов'язано з тим, що козаки постійно перебували в суворих умовах бойових дій, у тривалих військових походах, екстремальних ситуаціях виживання в надзвичайно складних життєвих обставинах та змаганнях із стихійними силами природи. Для цього в Запорізькій Січі впроваджувалася спеціальна система фізичного і психофізичного загартування молоді, яка поступово ускладнювалася згідно військових умов. Ця система різноманітних бойових прийомів, рухів і лікувальних методик дійшла до нас у вигляді спеціальних бойових комплексів без зброї та зі зброєю, оздоровчих зміцнювальних вправ на силу, спритність, швидкість, витривалість та гнучкість. Українські бойові комплекси, що застосовуються в даний час у методиці підготовки хортингістів, втілюють у собі численні практичні комбінації прийомів, специфічні фізичні вправи та психофізичні прийоми, які є природні, самобутні й виразно національні [10, с. 41]. Види спорту, які походять від військових єдиноборств, в тому числі хортинг, є тим середовищем, в якому в сучасних умовах продовжують своє життя військові традиції різних народів. У змаганнях частіше перемагають представники тих народів, хто має, а

відповідно, мав і раніше більш потужну, більш розвинену військову традицію [15, с. 6].

В дохристиянські часи нашу землю населяли войовничі племена сармати і скіфи. Такими їх описували античні історики. Сарматів і нині вважають одними з найвправніших воїнів у історії людства. Можна сміливо припустити, що традиції бойового виховання нашого народу тягнуться ще від сарматів і скіфів. У Київській Русі фізичне виховання розвивалося на основі вікових народних традицій. Найбільшого поширення набули народні ігри, кулачні бої та боротьба, мали відповідне забарвлення, оскільки нашим пращурам доводилося багато воювати. Вони забезпечували давньоруському населенню відновлення фізичних і моральних сил, активний відпочинок, належний стан здоров'я та фізичної підготовки. В Європі ж широкої народної традиції кулачних боїв ніколи не існувало. Лише в окремих країнах були популярні в народі сутички борців та кулачні бої, але винятково як видовище під час свята [15, с. 8]. В епоху Київської Русі й пізніше виділялася система навчально-виховних традицій, покликаних виховувати богатирів, витязів – воїнів особливого лицарського гарту, які мали незвичайну фізичну силу та духовну насагу. Козацтво продовжувало й утверджувало демократичні та гуманістичні звичаї своїх предків-праукраїнців з метою лицарського загартування зростаючого покоління [14, с. 231].

Слово «хортинг» походить від назви відомого в світі острова Хортиця, де була розташована Запорізька Січ. Хортиця стала притулком воїнів, де постійно вдосконалювалося бойове мистецтво як у завойовницьких цілях, так і з метою захисту рідного краю. Саме Запорозька Січ була місцем народження козацької доблесті й військового духу того часу, оплотом багатотисячної армії воїнів, яка виробила для себе у перервах між походами правила суворої дисципліни та самопожертви. Так почалась історія військово-історичного центру, з яким повинні були рахуватися всі. З історії відомо, що польська, литовська й українська шляхта, а згодом і московське дворянство часто віддавали своїх синів для виховування на Запорозьку Січ: вважалося, що тільки там, у середовищі відважних воїнів, можна отримати спеціальну фізичну підготовку та загартувати дух [9, с. 6].

До середини XVI століття цілеспрямована військова підготовка підлітків та юнаків з боку держави та суспільства не велася. Головним чином, вона проводилася лише в сімейних умовах. Слово і позиція батька розглядалися дітьми як совість та голос предків. В умовах сім'ї хлопчики отримували як побутові, так і військові знання та навички. Батько формував у сина такі вольові якості як міцність, витривалість, незламність тіла і духу, уміння долати життєві труднощі, фізично загартовував його тіло, виховував мужній лицарський характер. Козацтво у більшості своїй було уособленням національного духу, високоідейною і високоморальною елітою своєї нації: і як звияжні воїни, волелюбні громадяни, державні діячі, і як умілі господарі землі, досвідчені хлібороби, і як творці мистецтва, мудрі вихователі дітей [13, с. 67].

Лише в кінці XVI століття, з утворенням Запорізької Січі, розпочався процес поступового залучення молоді до навчання військовій справі. Буваючи в походах у різних регіонах Української землі, козаки прагнули залучити на Січ молодих хлопців. Деякі сім'ї іноді самі бажали віддати своїх дітей на навчання до козаків тому, що бачили в них славних лицарів. Сам кошовий отаман влаштовував відбір та випробування добровольців. Останні повинні були пройти серйозні випробування, а саме: показати вміння володіти зброєю, орієнтуватися на місцевості, виявляти сміливість, дотепність.

На початку XVII століття при церквах почали створювати січові та козацькі школи. Вони були не тільки осередком військового, фізичного вдосконалення, а й центрами духовності, де одночасно задовольнялись потреби особистості у навчанні і культурному розвитку [13, с. 68]. Учні досягали значних успіхів у оволодінні основами знаннями та навичками, фізичному загартуванні, військово-спортивних видах занять, оволодінні народною медициною та ін. Навчання в школах супроводжувалося різноманітними масовими народними дитячими іграми, змаганнями, вправами, забавами. В атмосфері бойової підготовки козаків (верхова їзда, фехтування, стрільба з вогнепальної зброї, додання рівчаків та загорож на конях та пішки, імітація бою на шаблях, вміння керувати човном, плавати) відбувалося якісне військово-патріотичне виховання молоді. Так, фізичні якості хлопчиків удосконалювалися в процесі різних ігор, змагань на швидкість, спритність, силу, витривалість, видів боротьби тощо. Аналізуючи вищесказане, можна констатувати, що у січових школах і школах джур було запроваджено посилене фізичне виховання дітей.

Старші козаки були прикладом для молоді, як взірець міцного фізичного стану, сили волі, витримки, мужності, відваги. Молодих козаків звали джурами. У своїх наставників вони вчилися жити і перемагати в екстремальних умовах, військового мистецтву. Разом з наставниками джури жили в куренях і одночасно навчалися в січовій школі. Одним з основних критеріїв переходу молодика в ранг «істинного» запорожця була його фізична підготовленість. За часів козацтва українськими землями мандрували молоді хлопці (борці) і мірялися силою із сільськими парубками. Перемога в таких поєдинках дуже високо цінувалась у селян, а переможець на тривалий час ставав героєм парубочої громади [13, с. 69].

Турніри між найсильнішими воїнами, представниками козацьких куренів, та рукопашні сутички проводилися практично постійно і з різних приводів: для визначення керівників куренів і сотень, на гуляннях і святах, з метою помирити посварених козаків або навіть групи козаків. Традиційні двобої у живому колі козаків, так званому «хорті», проводилися не тільки на центральному майдані Січі, а й у будь-якому іншому місці і під час походів, і під час відпочинку, для того щоб підтримувати бойові навички на випадок смертельних сутичок із ворогом. У проведенні двобоїв дотримання простих правил: не кусатися, не хапати за пах, не виклювати очі, не виламувати

пальці, не замотувати камені в ганчір'я, яким мотали руки, і не бити суперника головою об землю. Хорт позначали на землі шляхом окреслення палицею приблизно правильного кола, або на траві позначали територію, вбивши невеличкі коли чи гілки дерев у землю. У козацький хорт виходили учасники двобоїв без зброї, заздалегідь віддаючи її товаришам по куреню. Двобої проводилися без урахування часу, поки один боєць не сидів на ураженому суперникові зверху, практично до втрати свідомості одного із суперників [1, с. 46].

Крім рукопашних сутичок, проводилися постійні тренінги з різною холодною зброєю, основною з яких були: козацька шабля, спис (довжиною приблизно до 3 м), ніж і палиця (прямий посох, приблизно 1,5 м). Але з різних історичних джерел відомо, що на Хортиці козаки також постійно вдосконалювали навички володіння короткою та довгою сокирою, булавами різної величини та сталевими прутами. Стрільба з пістоля у козаків також була важливим елементом підготовки [9, с. 8].

З історії відомо, що серед вільних козаків Січі були представники близько сорока різних національностей. Закон був для всіх один – жити чесно, стежити за своїм здоров'ям і дотримуватися військових традицій. Тому фізична культура, розвиваючись на власній національній основі, не мала замкнутого й обмеженого характеру. Водночас, ґрунтуючись передусім на звичаях і традиціях свого народу, фізична культура українців вбирала в себе найкращі зразки європейської культури. У період між походами на Січі лікувалися травмами за народними методами загоєння ран, використовували методики оздоровчих фізичних навантажень для одужання та з профілактичною метою, засоби оздоровчого дихання та виконання фізичних вправ для підтримки належного стану здоров'я, проводилися змагання з майстерності самозахисту [9].

Вершиною бойових єдиноборств у козаків була система козацького характерництва, відоме у народі під назвою «господар ночі» [8, с. 123]. Перші згадки про характерників датовані ХІХ століттям у творах українських літераторів. В народній пам'яті боротьба характерників овіяна нев'янучою славою, ореолом легендарності й поваги. Деякі козаки-характерники настільки розвивали свої фізичні якості, внутрішні психічні сили й можливості, що досягали надзвичайних успіхів у розвитку індивідуальних здібностей.

Козак-характерник – це віщун на Запорізькій Січі, який, згідно з народними легендами, умів ворожити, лікувати поранених козаків, знав психотерапію, вправи з фізичної підготовки козаків, про що існує ряд історичних свідчень очевидців та народних переказів. Відмінна психофізична підготовка, розвинута духовна сфера допомагали козакам-характерникам залякувати ворога навіюванням йому інформації про свою надзвичайну силу й непереможність, а також про те, що їх не беруть ні шабля, ні вогонь, ні вода, ні куля, окрім срібної. За повір'ями, характерникам були притаманні вміння зупиняти кров, заговорювати біль, ловити кулі голими руками, ходити по воді та вогню, годинами перебувати під водою, ставати невидимим,

гіпнозувати, з'являтися у кількох місцях водночас та викликати панічний жак у ворогів, що спричиняло панічну втечу їх з поля бою. Також такі козаки могли бачити майбутнє, події, що відбувалися за сотні кілометрів в інших краях, впливали на свідомість людей, неживу природу, лікували смертельні рани, виходили сухими з води і керувати погодою. Козаки-характерники спеціальними вправами досягали неймовірного ефекту, коли больові удари супротивника не відчуються. Такі козаки вміли миттєво концентрувати внутрішню енергію в тій частині свого тіла, куди спрямовувався удар нападника. Подібні явища притаманні й відомим сучасним майстрам східних систем боротьби. Також козаки-характерники оволодівали специфічними дихальними вправами, подібно до йогів [10, с. 42].

В умовах виживання під час незгасних воєн гартувалися тіло і психіка козаків. Суворі умови життя вимагали напруження фізичних і психофізичних сил, дисципліни та витримки. Загартування здоров'я, національне тіло-ховання, фізичний вишкіл дітей були стійкими традиціями козацької педагогіки. Серед козаків на високому рівні був культ міцного, загартованого здоров'я і фізичної сили людини, її всебічного розвитку і досконалості. Козаки більшу частину свого життя перебували на лоні природи, спали просто зоряного неба, прагнули ввібрати в себе енергію космосу, проникнувши в його таємниці. Протягом року вони купалися у водоймах, добре знали секрети і рецепти народної медицини і надзвичайно рідко хворіли. Все це було покладено в основу національного виду спорту хортинг.

Хоча з часів козацтва минуло декілька століть, але в Україні зараз відроджуються і розвиваються оздоровчі системи, народні навички і методи лікування, спортивні, бойові та прикладні єдиноборства. Група фахівців з контактних видів єдиноборств, керуючись власним спортивним досвідом та давніми традиціями виховання молоді, «відійшли» від базової техніки своїх видів боротьби, розробили ефективну манеру ведення бою та методику навчання молоді, вивчаючи витоки бойових мистецтв козацької культури. Так утворився новий вид змішаного єдиноборства – хортинг, який успішно розвивається у спортивному аматорському і професійному напрямках.

Аматорський та професійний хортинг є гілками двох різних традицій які мають різне коріння. Українська школа аматорського (любительського) хортингу ґрунтується на найпотужнішій українській військовій та козацькій традиції. Професійний же хортинг виріс із традиції видовищних боїв, які у стародавній Київській Русі проводили князі [15, с. 8].

Перший навчально-тренувальний семінар з хортингу був проведений у м. Києві 20 вересня 2008 року, у якому взяли участь 65 тренерів та інструкторів із 14 областей України. Після цього хортинг почав поширюватися в Україні і найближчим часом навчально-тренувальні семінари з хортингу були проведені в багатьох містах України. Після низки семінарів відбулися і перші змагання. Перші змагання з хортингу, на яких були апробовані правила змагань, були проведені в м. Києві 1 листопада 2008 року, в яких взяли участь понад 100 учасників [2, с. 123]. Після проведення змагань

продовжилася популяризація народженого в Україні бойового мистецтва і тренувальні семінари стали проводитися стабільніше. І нарешті відбулася офіційна реєстрація хортингу в Україні – 25 березня 2009 року Міністерство Юстиції України видало Свідоцтво № 3076 про реєстрацію Української Федерації Хортингу. Громадська організація «Міжнародна Федерація Хортингу» зареєстрована в Україні Міністерством юстиції України (6 серпня 2009 р., свідоцтво № 3162) за поданням 7 країн світу: України, Росії, Куби, Греції, Литви, Грузії, Туркменістану [1, с. 50].

В цьому році 29 березня у смт. Пуща-Водиця м. Києва пройшов перший всеукраїнський турнір з хортингу серед юнаків, кадетів та юніорів, в якому взяли участь 96 спортсменів з різних областей України. Перший всеукраїнський турнір серед дорослих відбувся 10 травня 2009 року в м. Києві. Наступною видатною подією в розвитку хортингу стало про його внесення до Переліку визнаних видів спорту в Україні у лютому 2010 року. У вересні 2011 року варіативний модуль «Хортинг» та «Навчальна програма гурткової (секційної) роботи з хортингу» рекомендовано до використання Міністерством освіти і науки України, а також Міністерством молоді та спорту України. У листопаді 2011 року Міністерство освіти і науки рекомендувало запровадити: спеціалізацію з національного виду спорту хортинг у вищих навчальних закладах із метою його популяризації та розвитку. 31 січня 2011 року Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту України затверджує навчальну програму і дає дозвіл на відкриття відділень хортингу в дитячо-юнацьких спортивних школах (ДЮСШ) та спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву (СДЮШОР).

Перший міжнародний турнір з хортингу був присвячений Дню Перемоги і його було проведено у м. Києві 9 травня 2010 року за участю багатьох команд з України, двох команд із Росії та команди Туркменістану. Перший офіційний чемпіонат України серед чоловіків та жінок відбувся у м. Бровари Київської області (26–27 березня 2011 р.), в якому взяло участь понад 120 учасників із 16 областей України. За підсумками проведення переможцям змагань були вперше присвоєні спортивні звання «Майстер спорту України». Першим майстром спорту України з хортингу став студент Національного університету фізичного виховання і спорту України – Олександр Милов (тренер В.С. Шевчук). В 2012 році було успішно проведено Відкритий Кубок України з хортингу, в якому взяли участь понад 30 команд України та Росії, всього 172 учасника з 22 областей України [9].

Перший чемпіонат світу з хортингу відбувся 24–27 вересня 2015 року в м. Кендзежин-Козле в Республіці Польща. В змаганнях узяли участь 165 хортингістів із 11 країн світу: України, Польщі, Німеччини, Росії, Білорусі, Узбекистану, Чехії, Грузії, Угорщини, Словаччини, Вірменії. Поєдинки проводилися за розділами змагань: «Двобій», «Форма», «Показовий виступ». У командному заліку 1 місце зайняли хортингісти з України, 2 місце – Узбекистану, 3 місце – Словаччини. Другий чемпіонат світу з хортингу серед молодших юнаків і дівчат, старших юнаків і дівчат, кадетів і

кадеток, юніорів і юніорок, чоловіків і жінок проводився з 17 по 20 листопада 2016 року в м. Трускавець Львівської області. У змаганнях узяли участь 480 хортингістів із 14 країн світу: України, Польщі, Сполучених Штатів Америки, Марокко, Росії, Білорусії, Узбекистану, Азербайджану, Грузії, Угорщини, Молдови, Словаччини, Вірменії, Румунії. Поєдинки проходили за розділами змагань: «Двобій», «Сутичка», «Форма», «Показовий виступ». У командному заліку 1 місце зайняли хортингісти України, 2 місце – Білорусії, 3 місце – Молдови [9].

З'явившись всього 10 років тому, хортинг встиг стати візитівкою і спортивним брендом України. Однак не залишився без уваги хортинг і серед спортсменів зарубіжних країн. Найбільш динамічно розвивається хортинг в Україні, Росії, Словаччині, Великобританії, Румунії, Франції, Німеччині, Ірані, Вірменії та Азербайджані. Він набуває розвитку завдяки проведенню міжнародних навчально-тренувальних семінарів, організації міжнародних змагань, суддівської практики та ін. У календарних планах Міжнародної федерації хортингу плануються офіційні міжнародні змагання серед дорослих, юнаків, юніорів, учнівської молоді. Планування всеукраїнських і міжнародних заходів здійснюється в тісному співробітництві з Міністерством молоді та спорту України [9].

Сьогодні хортинг в Україні розвивається для молоді як найсучасніша система національного єдиноборства, яка має ефективну прикладну спрямованість фізичної підготовки молоді, але сягає своїм корінням до історичних козацьких часів і відтворена в альтернативу східним єдиноборствам. Основою розвитку хортингу в Україні є багатовікові традиції, від часів Київської Русі до запорозьких козаків. Наразі хортинг в Україні є важливою складовою державної системи фізичної культури і спорту, військово-патріотичного й духовного виховання молоді, відродження та розвитку українських національних традицій. Систематичні навчально-тренувальні заняття хортингом сприяють зміцненню здоров'я, розвитку фізичних, морально-вольових якостей та інтелектуальних здібностей в учнівської і студентської молоді та професійних спортсменів.

Список використаних джерел

1. Белан В. Хортинг – історія становлення та розвитку національного виду спорту в Україні. Теорія і методика хортингу. 2014. Вип. 1. С. 44–52.
2. Головащенко Р., Слинявчук Ю. Хортинг – історія становлення та розвитку національного виду спорту в Україні. «Хортинг – національний бренд України у світі: олімпійська перспектива»: матер. Першої міжнародної науково-практичної конференції до Дня заснування хортингу, 22–23 бер. 2018 р. К. : Паливода А.В. 2018. С. 117–121.
3. Грибан Г.П. Духовний розвиток особистості студента в процесі фізичного виховання. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. праць. Вінниця. 2006. С. 6–10.
4. Грибан Г.П. Методологічні аспекти духовності у сфері фізичної культури та спорту. Олімпійський спорт і спорт для всіх. Тези доповідей IX Міжнародного наукового конгресу 20–23 вересня 2005 р. Київ, Україна. К.: Олімпійська література. 2005. С. 54.

5. Грибан Г.П. Теоретико-методологічні підходи до вивчення питань духовного розвитку особистості студента в процесі фізичного виховання. Спортивний вісник Придністров'я. Науково-теоретичний журнал Дніпропетровського держ. інституту фіз. кул. і спорту. № 2, 2006. С. 7–9.
6. Грибан Г.П. Теоретико-методологічні, соціальні та психолого-педагогічні аспекти духовного розвитку особистості студента в галузі фізичного виховання і спорту. Наук.-метод. розробки для студ., викл. кафедр фіз. вихов. та тренерів. Житомир, ДАЕУ. 2008. 121 с.
7. Грибан Г.П. Фізичне виховання і воля. Житомир: Вид-во Рута, 2008. 168 с.
8. Дорошенко Ю., Барановська В., Історія становлення та розвитку хортингу в Україні. «Хортинг – національний бренд України у світі: олімпійська перспектива» : матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції до Дня заснування хортингу, 22–23 бер. 2018 р. К. Паливода А.В. 2018. С. 122–124.
9. Єрмоменко Е.А. Хортинг – національний вид спорту України : метод. посіб. – К. Паливода А.В. 2014. 1062 с.
10. Зубалій М.Д. Історія становлення і розвитку національного єдиноборства хортинг. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. 2013. Вип. 12. С. 39–47.
11. Зубалій М., Остапенко О., Тимчик М. Історичні аспекти розвитку єдиноборства «хортинг». Теорія і методика хортингу. 2016. Вип. 6. С. 52–57.
12. Зубалій М.Д. Розвиток національного виду спорту хортинг в Україні. Теорія і методика хортингу. 2014. № 1. С. 60–66.
13. Івашковський В. Історичні витоки національного бойового мистецтва «хортинг». Теорія і методика хортингу. 2014. Вип. 1. С. 67–74.
14. Івашковський В.В. Специфіка та сутність виховання сучасної молоді на козацьких засадах. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 7 (41). С. 226–233.
15. Петрович Ж.В., Єрмоменко Е.А. Хортинг – школа сили і честі юного українця: метод. посіб. К. : Паливода А.В. 2016. 544 с.